

Monumenta linguae Slavicae dialecti veteris, Fontes et dissertationes, TOM XXV: Die Dogmatik des Johannes von Damaskus in der kirchenslavischen Übersetzung des 14. Jahrhunderts. Herausgegeben von ECKHARD WEIHER unter Mitarbeit von Felix Keller und Heinz Miklas. Band 1. Monumenta linguae slavicae dialecti veteris. Fontes et dissertationes, TOM XXV. U. W. Weiher – Freiburg i. Br. 1987, str. LX + 841 + 23 snimke.

Ovi opširni bibliografski navodi otkrivaju veoma ugledno izdanje *Dogmatike* crkvenog oca Ivana Damaščanina († 750) s bogatim i instruktivnim popratnim aparatom. Dogmatika je za Slavene Istočne Crkve temeljni vjerski priručnik, koji je stoljećima preveden na njihov(e) jezik(e), a ovdje je prvi put objavljen jedan od prijevoda iz 14. st. Brojnost očuvanih prijevoda i njihov proteg kroz cijelo jedno tisućljeće svjedoči o ugledu koji je u tadašnjim kulturnim krugovima imao nauk crkvenog oca Ivana iz Damaska. S prevođenjem se započelo već u IX. st., kad je Ivan Egzarh od sto poglavlja *Dogmatike* izabrao četrdesetak i preveo ih s grčkog izvornika na staroslavenski jezik. Odabir poglavlja ukazuje na to da je prijevod bio namijenjen specijalno Slavenima, a nastao je, vjerojatno, u okviru programa koji je bio zasnovao još Metodije. Za ovaj se prijevod, koji se kasnije promatra kao cjelina, u znanstvenim publikacijama udomaćio naslov Bogoslovija Ivana Egzarha.

Posve neovisno o prijevodu Ivana Egzarha javljaju se prevedeni kratki odlomci dvaju poglavlja, što je bilo namijenjeno bugarskom caru Simeonu (893–927), a najstariji im je prijepis sačuvan u *Izborniku Svjatoslava* iz 1073.

Prijevod četiriju poglavlja *Dogmatike* (20, 25, 26. i 18) dospio je u *Nomokanon* koji je 1219. preveo sv. Sava (*Svetosavska krmčija*). Prevodiocu je *Bogoslovija Ivana Egzarha* bila, očito, nepoznata.

Nakon spomenutih djelomičnih prijevoda u vremenskom slijedu sredinom 14. st. nastaje prvi potpun prijevod *Dogmatike* na crkvenoslavenskom jeziku. Za postojanje ovoga prijevoda u znanstvenom se svijetu znalo od obavijesti P. J. Šafařika 1831. godine o *Krušedolskom rukopisu*, ali je u znanosti ona bila zapostavljena i tek usput citirana. Iako je Petković 1914. opisao *Krušedolski rukopis*, tekst je ponovno otkriven 1963. (Sadnik), a tri godine kasnije Angelov mu posvećuje članak u kojem ukazuje na razlike od Egzarhova prijevoda.

Iz Uvoda izdanju o kojem se ovdje govori saznajemo da se ne može ustanoviti gdje je rukopis nastao, ali sudeći prema pravopisu i duktusu, pisac je pripadao središnjemu ili južnosrpskomu području. U manastiru Krušedolu mogao se naći naj-

ranije sredinom 16. st., jer je samostan osnovan 1513/16. Danas se čuva u Muzeju Srpske pravoslavne crkve u Beogradu.

U poglavlju O podrijetlu i nastanku prijevoda Dogmatike u 14. st. dominiraju dva pitanja: 1. Da li je prevodilac (ili prevodioci) konzultirao stari (djelomičan) prijevod bugarskog prevodioca Ivana Egzarha? i 2. Da li je prvobitna verzija bila napisana crkvenoslavenskim jezikom srpske ili bugarske redakcije? U odgovoru na prvo pitanje autor smatra presudnim to što u južnoslavenskom prostoru ne postoji prijepis Egzarhova prijevoda, nego svi prijepisi potječu iz pera istočnoslavenskih pisara. U odgovoru na drugo pitanje podastire se kolofon jeromonaha Metodija, koji izričito kaže da je starac Ivan preveo s grčkoga na naš – bugarski – jezik svoje knjige, ali valja biti oprezan prema ovom izvoru jer se verzija njegova teksta oslanja, čini se, na *Krušedolski rukopis*, a s druge je strane razvidno da egzistira na dvjema verzijama prijevoda, od kojih je jedna mogla biti srpskokrkvenoslavenska.

Kako o *Krušedolskom*, tako i o ostalim rukopisima prijevoda Damaščaninove *Dogmatike*, Uvod nas potanko upućuje u sve karakteristične osobine pojedinih rukopisa slijedeći shemu: naziv rukopisa, mjesto i vrijeme nastanka, papir (s podacima o vodenom znaku), uvez, paginacija, pravopis, nadredni znaci, interpunkcijski znakovi, sadržaj, rubna i druga upisivanja i, na koncu, popis literature o svakom rukopisu. Dakle, sve ove podatke doznajemo najprije o *Krušedolskom rukopisu* (K), zatim o svima ostalima, a to su: *Hilandarski* (H), *rukopis manastira Panteleimon* (P), *Zografskog manastira* (Z), *rukopis Jacimirskij* (Jac), *Egorova* (Eg), *manastira Dragomirna* (Drag) i *rukopisi Visariona iz Debra* (VD¹, VD² i VD³). Autor se osvrće i na nestale i uništene rukopise te napominje, između ostalog, da su se među rukopisima Narodne biblioteke u Beogradu koji su uništeni njemačkim bombardiranjem 1941. nalazila i dva prijevoda *Dogmatike* Ivana Damaščanina iz 14. st.

Zanimljiv je i uvodni opis slavenskih rubnih bilježaka u jednom grčkom pergamentnom kodeksu iz IX. st. Na njegovim su marginama pored grčkih i slavenske glose, koje nisu nastale ad hoc, nego su prepisane iz nekog rukopisa koji je sadržavao potpun prijevod *Dogmatike*. Grčke i slavenske glose potječu iz pera istog pisara. A. A. Popov je dokazao da su slavenske bilješke svojstvene govoru nekog Srbina iz 14. st.

Razumljivo je, dakle, što su sve ove vrijednosti same *Dogmatike* i njezinih prijevoda, osobito onih iz 14. st., potakle izdavača da tiskom objavi *Krušedolski rukopis* kao prijevod s najmanje prepisivačkih pogrešaka. Izdanje ima četiri dijela: a) Tekstovi (1–632), b) Popis citata iz Biblije (639–642), c) Rječnik slavensko–grčki (642–763) i grčko–slavenski (763–819) i d) Snimke (16 strana), čemu treba dodati Predgovor i veoma instruktivan Uvod (1–LX).

Od 841 stranice lavovski dio (1–632) pripada crkvenoslavenskom prijevodu iz 14. st., koji obuhvaća potpun tekst *Krušedolskog rukopisa*, prvog od triju poznatih iz 14. stoljeća, zatim varijante drugih rukopisa, prijevod na njemački jezik, upozorenja na paralelna mjesta u izdanju grčkog teksta i *Bogosloviye* I. Egzarha (po

izdanju Linde Sadnik), grčki paralelni tekst (kao i varijante Kotterova izdanja) i komentar slavenskog teksta.

Slavenski je tekst štampan u dva stupca onakav kakav je u *Krušedolskom rukopisu* – zadržane su stranice i reči kao i kratice i nadredna slova. Razdvajanje scriptio cintinua temelji se na interpretaciji priređivača, pri čemu se na nejasnim mjestima poslužio grčkim predloškom.

U varijantama donesena su sva leksička i morfološka odstupanja rukopisa H, P, VD, Z, Jac i Eg. kao i Glosa i Drag. u odnosu prema *Krušedolskomu*. Njemački je prijevod gotovo doslovan – pokušava slijediti slavenski tekst i sačuvati stil prijevoda slavenskog prevodioca. Osobito brižno čuva duge rečenice. Upućivanje na paralelna mjesta u Kotterovu izdanju i u *Bogosloviji* I. Egzarha olakšava usporedbu s tim tekstovima. Autor napominje da je slavenski prijevod toliko blizak grčkomu izvornom tekstu da je bez usporedbe s izdanjem približnoga grčkog teksta teško razumljiv. Stoga je uzeto najnovije Kotterovo izdanje, a varijante štampanih grčkih tekstova u komentaru su navedene u uglatim zagradama. U komentaru slavenskog teksta svi su citati transliterirani, nadredna slova spuštena u redak i stavljena u zagrade kao i u aparatu varijanata.

Izdanje sadrži popis svih biblijskih citata te veoma vrijedan rječnik sastavljen od riječi triju najstarijih potpunih rukopisa (K, H i Z). I u ovom je rječniku kao i ranijem izdanju *Dijalektike* raščlanjen glagol *byti* prema gramatičkim oblicima.

Tako su slavisti, i ne samo oni, zahvaljujući ogromnu trudu priređivača i izdavača, u ovoj ediciji dobili još jedan dragocjen svezak u kojem je prvi put štampan izuzetno vrijedan crkvenoslavenski rukopis iz 14. stoljeća s pratećim aparatom na zavidnoj znanstvenoj razini.

Ivan Jurčević